

שיעור כד

אין מושיבין מלך וכהן גדול בעיבור שנה

(סנהדרין יח ע"ב)

פתיחה

א. מלך

1. מלך - שמא דעתו נוטה

2. חזקיה המלך עיבר את השנה מפני הטומאה

ב. כהן גדול

ג. עיבור שנה - משפט לאלוקי יעקב

פתיחה

בגמרא (יח ע"ב) הובאה תוספתא (ב, יד): "אין מושיבין... לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה". בתוספתא לא נומקו הדינים הללו. הגמרא נימקה: "... מלך - משום אפסניא, כהן גדול - משום צינה".

בירושלמי (ב, א) נאמר:

ולא מלך וכהן גדול יושבין בעיבור. ר' חנינה ור' מנא. חד אמר:.... ולא בעיבור מפני החשד. [וחד אמר] ולא מלך וכהן גדול יושבין בעיבור, שאין כבוד המלך לישיב בשבעה.

לפי אחד מבין האמוראים מלך וכהן גדול לא יושבים בעיבור שנה מפני החשד, ולפי אמורא אחר הסיבה היא מפני שאין זה מכבודו של המלך לשבת כאחד מבין שבעה שמעברים את השנה. לא נאמר מה הסיבה לפי אותן אמורא שכהן גדול לא יושב בעיבור. גם לא נאמר בירושלמי באיזה חשד מדובר. מפרשי הירושלמי מסבירים שהחשד הוא כאמור בבבלי - משום אפסניא, משום צינה.

ההוראה שלא להושיב מלך וכהן גדול בעיבור שנה, מופנית לנשיא הסנהדרין או ראש בית הדין הגדול, שהוא זה שמזמן את הדיינים לשבת ולדון האם לעבר השנה או לא: "אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה" (יא ע"ב) - "שהזמינן הנשיא מבערב" (רש"י ד"ה במזומנין). הלכה זו נאמרה בשל החשש שהנשיא לא יעמוד בלחץ

שיופעל עליו ממלך ומכהן גדול.¹ הם לא מוזמנים לשבת בעיבור שנה, כי יש חשש שעמדותיהם האם לעבר או לא לעבר לא יהיו נקיות, אלא יושפעו משיקולים שנוגעים לטובתם. הרב אברהם ישעיהו קרליץ, חזון איש (אמונה וביטחון, פרק ג, סעיף ל) כתב על "רעה חולה - משקל המרמה של הנגיעה... הנגיעה היא בעלת כח מכריע לקטנים ולגדולים יחד, לפניו יכרעו גם הנבונים ביותר, גם חסידים ואנשי מעשה". הוא ציין לסוגייתנו, וכתב: "אין מושיבין מלך וכהן גדול בעיבור שנה מלך משום אפסניא, כהן גדול משום צינה, והדין נאמר במלך החסיד שבחסידים, ובכהן גדול כשמעון הצדיק".

נעיין במה שקשור למלך ולכהן גדול כל אחד בפני עצמו.

א. מלך

1. מלך - שמא דעתו נוטה

"אין מושיבין מלך בעיבור שנה. מלך - משום אפסניא".² רש"י הסביר (ד"ה משום אפסניא): "מחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה, ונוח לו שיהו כל השנים מעוברות". המלך היה רוצה שכל השנים תהיינה מעוברות, מפני שהוא היה משלם לחיילותיו משכורת שנתית, ואם מעברים את השנה הוא היה מרוויח משכורת של חודש אותה לא היה צריך לשלם. הערוך פירש להפך מרש"י. לפיו המלך היה נוטל מבני המדינה מס שנתית, והיה משלם שכר חודשי לחייליו, ועל כן העדיף שלא יעברו את השנה.³ הרמב"ם (הל' קידוש החודש ד, יא) כתב:

אין מושיבין לעיבור השנה... מלך מפני חיילותיו ומלחמותיו, שמא דעתו נוטה בשבילן לעבר או שלא לעבר.

הרמב"ם כתב בנוגע למלך באופן כללי. אין מושיבים מלך לדון בעיבור שנה, מפני נגיעתו בדבר, לעיתים ירצה שתתעבר ולעיתים ייתכן שירצה שלא תתעבר. אין הכרח לפרש את דברי הרמב"ם ש"מפני חיילותיו ומלחמותיו", שהכוונה לענייני שכר או הוצאות אחרות.⁴ יכולים להיות מניעים אחרים הקשורים לחיילים ולמלחמות

1 ראה בדברי אור חדש, ונאוה קדש על הרמב"ם הל' קידוש החדש ד, י.

2 האספניא - התשלום לחיילי המלך, נזכר גם במשנה (כא ע"ב) בהקשר של האיסור המוטל על מלך להרכות כסף וזהב. מה שמותר הוא "כדי ליתן לאספניא" - "שכר חיילות מדי שנה בשנה הנכנסין והיוצאין עמו כל השנה" (רש"י).

3 הרמ"ה (יח ע"ב) כתב את שני הפירושים - רש"י והערוך.

4 הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים, האדר"ת, בני בנימין (הלכות קידוש החודש שם) כתב הסבר

שבגללם ירצה שהשנה תתעבר או שלא תתעבר. נראה שהרמב"ם בפירושו הסתמך על הדעה בירושלמי "מפני החשד". זו אמירה כללית שמשמעותה שיש חשש שבשל כל מיני אינטרסים המלך לא ירון עניינית בשאלה האם לעבר השנה או לא. ראשונים העירו על הטעם שבגמרא מסיבה אחרת. הרשב"א (שו"ת הרשב"א, ו, סי' קצ) נשאל: "במלך מיהא מה הוצרכה, והרי אין מושיבין אותו בסנהדרין, וכבר ידענו שאין מעברין את השנה אלא במזומנין לה (י ע"ב - יא ע"א)". השיב הרשב"א:

ולפי דעתי קושיא אין כאן. דמזומנין לה שאמרו, לאו מזומנין להיות סנהדרין קאמר, אלא במזומנין לעיבור שיזמינם הנשיא, לכך קאמר כמעשה דרבן גמליאל דאמר השכימו לי שבעה בעליה (דף י"א).

לפי הרשב"א ניתן להזמין לדיון בעיבור השנה גם כאלו שהם לא חברי סנהדרין, ולכן רבן גמליאל אמר באופן כללי: "השכימו לי שבעה בעליה". גם הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, יח ע"ב) השיב כך: "ושמא היה להם רשות לזמן בעבור שנה אף שלא מן הסנהדרין, אם היו יודעים עליו שנעשה חכם מופלג". לפי הרשב"א והמאירי, מאחר שמוותר לזמן גם כאלו שהם לא מחברי הסנהדרין, ממילא ניתן היה לזמן גם מלך, ועל כן נאמר שאין להושיב מלך "מפני החשד" או "מפני האפסניא"⁵. מהרמב"ם (הל' קידוש החדוש ד, ט) משמע ששבעת המוזמנים צריכים להיות מבין חברי הסנהדרין:

אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. כיצד? יאמר ראש בית דין הגדול לפלוני ופלוני מן הסנהדרין, היו מזומנין למקום פלוני שנחשב ונראה ונדע אם שנה זו צריכה עיבור או אינה צריכה. ואותן שזומנו בלבד הן שמעברין אותה. ובכמה מעברין אותה? מתחילין בשלשה דיינין מכלל סנהדרי גדולה ממי שסמכו אותן.⁶

נוסף מדוע ייתכן שלמלך יהיה מניע שלא לעבר השנה. חתן בשנה הראשונה פטור מהצבא "אם כן יפסיד המלך חודש שלם בכל רבבות חיילותיו אם ימצאו ביניהם מי אשר נשא אשה חדשה. לזה כתב רבינו 'חיילותיו ומלחמותיו' רצה לומר לעבר מפני חיילותיו, ושלא לעבר מפני מלחמותיו וזה ברור". הרב נחום רבינוביץ' (יד פשוטה, הל' סנהדרין ב, ד) שאל מדוע היה צורך לומר שמלך אינו יושב בעיבור שנה, הרי בתחילת התוספתא נאמר שאין מושיבין מלך בסנהדרין? לדבריו עיבור השנה הוא נושא הקשור לצורכי עם ישראל כולו, ותפקידו של מלך הוא לעסוק בענייני הכלל, ואם כן היה מקום לחשוב שגם מלך ישב בסנהדרין הדנה בעיבור שנה, לכן נאמר במפורש בתוספתא שמלך לא יושב בעיבור שנה מאחר שיש לו נגיעה בדבר.

5 גם הרמב"ן (ספר המצוות, מצוות עשה קנג) כתב שאין צריך שהיושבים לדון בעיבור השנה יהיו דווקא חברי הסנהדרין.

6 הרמב"ם בפרק הבא (הל' קידוש החדוש, ה, א-ב, ד) כתב שחברי הסנהדרין הם אלו המעברים את

בהמשך אותו הפרק כתב הרמב"ם (שם הל' יא) שמלך לא יושב בעיבור שנה. אם כך, יש לשאול שוב על הרמב"ם, אם שבעת החכמים שמתכנסים לדון האם לעבר את השנה חייבים להיות מהסנהדרין, למה צריך לומר שמלך לא יושב בעיבור שנה, הרי מלך אינו חבר סנהדרין? נראה שיש לדקדק בלשון הרמב"ם וברוח תשובתו של המאירי: "אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה". מי שקובע האם לעבר או לא, הם אך ורק חברי הסנהדרין. "ואותן [חברי סנהדרין] שזומנו בלבד הן שמעברין אותה". ההלכה בנוגע למלך היא "אין מושיבין לעיבור השנה... מלך מפני חיילותו ומלחמותיו". כלומר לא מזמינים את המלך לדיון על מנת לשמוע את דעתו ולהתייעץ איתו, כי יש לו נגיעות ואינטרסים אחרים ודבריו עלולים להשפיע. גם לשון התוספתא (ב, יד) היא: "אין המלך יושב בסנהדרין, ולא מלך ולא כהן גדול יושבין בעיבור שנה", מדובר על הצטרפותו לישיבה ולדיון בעניין. המלך לא קובע כלל האם לעבר השנה או לא, ואף לא מוזמן להתייעצות בדבר. לפי הדעה בירושלמי שמלך אינו יושב בעיבור השנה: "שאינן כבוד המלך לישיב בשבעה", ברור גם כן שהמלך הוא לא מאלו הקובעים האם לעבר השנה או לא.

2. חזקיה המלך עיבר את השנה מפני הטומאה

ובכל זאת, היה מלך שעיבר את השנה. בתוספתא (ב, י-יא) נאמר:

י. אין מעברין את השנה מפני הטומאה. מעשה בחזקיה המלך שעיבר את השנה מפני הטומאה, שנאמר: "כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד" (דברי הימים ב ל, ח).

יא. ר' יהודה אומר: מעברין את השנה מפני הטומאה. ר' שמעון אומר: אם לעבר אותה מפני הטומאה, כבר מעוברת היא. אלא עיבר ניסן ואין מעברין אלא אדר. ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון: אף מפני שהיעשו את הציבור לעשות פסח שני.

השנה ומקדשים את החודש. הרמב"ם (הל' עדות טז, ה) פסק שאם יש קרובים מבין שבעת המזומנים "אין בכך כלום". הרדב"ז (שם) הסביר שהכוונה רק למזומנים מעבר לשלושה דיינים "אבל השלשה הראשונים כיון שהם בית דין בכל מקום, לא יהיו קרובים זה לזה". הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, משנת יעבץ, חושן משפט, סי' ה (עמ' כ), כתב שמאחר ואין פסול קרובים באותם שבעה מזומנים, "אם כן גם הפסול שיש המלך מלהיות דיון מפני שאסור לחלוק עליו לא נאמר באלו שמוסיפין עד שבעה לעבר השנה, ולכן אמרינן טעם אחר להא דאין מושיבין מלך בעיבור השנה". הרב נחום רבינוביץ' (יד פשוטה, הל' קידוש החודש, ד, ט-י, ד"ה ובכמה) הסביר שמוסיפים דיון בעיבור השנה, כדי לשוות למעמד משנה תוקף וחשיבות, ולכן רק בדיינים שמוסיפים מותר שיהיו בהם קרובים.

בגמרא (יב ע"א-ע"ב) הוצג העניין באופן רחב יותר וגם בירושלמי א, ב, נזכרו דעות התנאים הללו:

תנו רבנן: אין מעברין את השנה מפני הטומאה.
רבי יהודה אומר: מעברין. אמר רבי יהודה: מעשה בחזקיה מלך יהודה שעבר את השנה מפני הטומאה, ובקש רחמים על עצמו, דכתיב "כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב, כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד".
רבי שמעון אומר: אם מפני הטומאה עיברוה - מעוברת. אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו? שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן.
רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני.

בהמשך הסוגיה דנה הגמרא בדברי כל אחד מהתנאים הללו:

ולייטעמיד, תיקשי לך היא גופה. רבי יהודה אומר: מעברין, ואמר רבי יהודה: מעשה בחזקיה מלך יהודה שעבר את השנה מפני הטומאה, וביקש רחמים על עצמו?
אלא חסורי מחסרא, והכי קתני: אין מעברין את השנה מפני הטומאה, ואם עיברוה - מעוברת. רבי יהודה אומר: אינה מעוברת. ואמר רבי יהודה וכו'.
אי הכי, רבי שמעון אומר: אם מפני הטומאה עיברוה - מעוברת היינו תנא קמא!
אמר רבא: לכתחילה איכא בינייהו. תניא נמי הכי: אין מעברין את השנה מפני הטומאה לכתחילה, רבי שמעון אומר: מעברין. אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו? שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן.

מוסכם שחזקיה המלך עיבר את השנה מפני הטומאה. לפי ר' יהודה הוא ביקש רחמים על עצמו כי לא מעברים בגלל הטומאה. לפי ר' שמעון אם עיבר מפני הטומאה השנה מעוברת, והוא ביקש רחמים על עצמו מפני שאין מעברים אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן. לפי ר' שמעון בן יהודה בשם ר' שמעון, חזקיה כלל לא עיבר את השנה. הוא רק גרם לכך שהכול עשו פסח בחודש השני.
דעת ר' שמעון נזכרת גם במשנה (פסחים ד, ט):

ששה דברים עשה חזקיה המלך על שלשה הודו לו, ועל שלשה לא הודו לו...
עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו.

במשנה נוסף גם שחכמים לא הסכימו איתו על כך שהוא עיבר ניסן בניסן. לא נאמר דבר על עצם העובדה שחזקיה המלך עצמו עיבר את השנה. כמובא לעיל, בסוף אותו פרק בתוספתא (ב, יד) נאמר: "אין המלך יושב בסנהדרין ולא מלך ולא כהן גדול יושבין בעיבור שנה", ודברי התוספתא הללו סותרים את מעשיו של חזקיה המלך. הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ד, יח) כתב אודות עיבור השנה ע"י חזקיה המלך:

שעיבר חזקיה המלך את השנה ביום שלשים של אדר, שראוי להיות ראש חדש ניסן ועשה אותו החדש אדר שני, ולא הודו לו חכמים שאין מעברין ביום זה.

הרמב"ם כתב בכירור שחזקיה המלך עיבר השנה, ולא רק שישב והביע את עמדתו האם לעבר או לא.⁷ אמנם, הרמב"ם הדגיש שחכמים לא הודו לו על כך שהוא עיבר בראש חודש ניסן, אך לא כתב שחכמים לא הודו לו על עצם העובדה שהמלך הוא זה שעיבר את השנה.

נראה שהרמב"ם הבין שאין קביעה מוחלטת שמלך לא יושב בעיבור שנה, וכי כל מלך חשוד שאם הוא יוזמן לשבת בעיבור שנה תהיה לו נגיעה האם לעבר או שלא לעבר בשל חייליו ומלחמותיו.⁸

במקרה זה חזקיה המלך הסביר מדוע היה צריך לעבר את השנה (דברי הימים ב ל, א-ד). הוא רצה שכל העם יעלו לירושלים ויעשו פסח כשהם טהורים. לא הייתה לו

7 בשיירי קרבן (סנהדרין א, ב) הסביר "ודאי המלך לא היה מן המעברין אלא שבעצתו נעשה הדבר. וזה מבוואר בקרא דכתיב 'ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים לעשות הפסח בחדש השני כי לא יכלו וגו' ויישר הדבר בעיני המלך ובעיני כל הקהל' (דברי הימים ב ל, ב). ולפום ריהטא דברי מקרא זה סתומים, מאי 'ויישר', הלא הם האומרים והם העושים? ועוד למה נשמטו השרים בסוף? אלא ודאי השרים הם הסנהדרין, ויועץ המלך עמהם אם לעבר מפני הטומאה, ואח"כ הלכו הסנהדרין ועיברו השנה, ויישר הדבר בעיני המלך והקהל". על דברים אלו יש להקשות, שהרי כתוב במשנה (פסחים ד, ט) שחכמים לא הודו לו על כך, אם כן, לא נראה שהסנהדרין עצמם עיברו את השנה. הרב חיים קנייבסקי (שקל הקודש, ביאור ההלכה, הל' קידוש החודש ד, יא) כתב על דברי שיירי הקרבן "ודבריו נכונים", והוסיף עוד: "מוכרח שחזקיה המלך לא היה שם בשעת העיבור, ורק ע"פ דבריו ועצתו עשו כן, ומה שביקש רחמים על עצמו זהו לפי שהי' ע"פ דבריו ועצתו". אך קשה להסביר כך את דברי הרמב"ם בהל' ביאת המקדש (ד, יח) שכתב במפורש ש"עיבר חזקיה המלך את השנה... ולא הודו לו חכמים שאין מעברין ביום זה". ראה גם בדברי אביו, הרב יעקב ישראל קנייבסקי, "בהא דאין מושיבין מלך בסנהדרין", קהלות יעקב - סנהדרין, סי' יא ד"ה בהא דאמרינן דאין מושיבין מלך בעיבור שנה (בסוף הסימן). הסברים נוספים: החיד"א, פתח עינים פסחים נו ע"א; הרב משה שטרן, שו"ת באר משה, ה, סי' קעז.

8 על חזקיה המלך נאמר שהיה לו עושר רב מאת ה' (דברי הימים ב לב, כז-כט), ונראה שהוא לא נזקק לעבר או שלא לעבר השנה בשל מחסור בכסף או בשל הוצאות כספיות אחרות.

שום נגיעה או אינטרס חומרי אחר, אלא מטרה רוחנית חשובה: "כל לבבו הכין לדרוש האלוקים ה' אלוקי אבותיו ולא כטהרת הקדש" (דברי הימים ב ל, יט).

בירושלמי (א, ב) נאמר שהוא עיבר כדי שהעם יספיקו להיטהר מטומאת מת: "מר ר' סימון בר זביד: גולגולת ארנן היבוסי מצאו תחת המזבח"⁹. רש"י (יב ע"א ד"ה שעובר) הסביר "שנטמאו בימי אחז אביו מעבודה זרה, שלא חששו לתורה, והיה חזקיהו מחזירן למוטב. וידע שלא יספיקו כולן לבא וליטהר עד הפסח - ועיבר השנה"¹⁰.

"ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיהו משיח", ומגמתו הכללית של המלך חזקיה הייתה לחזק "את ישראל לאביהם שבשמים" (צד ע"א), ו"שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו, בדרקו מרן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה" (צד ע"ב). "יראת ה' היא תהלה" (משלי לא, א) - זה דורו של חזקיה" (כ ע"א). חזקיה המלך היה תלמיד חכם גדול (לו ע"א):

ואמר רבה בריה דרבא, ואיתימא רבי הילל בריה דרבי וולס: מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחר. ולא? ... הא הוה חזקיה!

אמנם לא נאמר במפורש שחזקיה המלך היה חבר סנהדרין,¹¹ אך היותו מלך מוביל גם בתחום הרוחני, וכשמגמת העיבור היא חיובית וברורה, אזי גם מלך יכול לשבת ולקבוע בעיבור שנה. אין כאן קביעה גורפת שמלך לא יהיה מעורב אף פעם בכל הקשור לעיבור השנה. "אין מושיבין... מלך בעיבור שנה... משום אפסניא" (בבלי), או "... מפני החדש" (ירושלמי), כשיש סיבה לחשוד בו, כשברור שיש לו נגיעה או אינטרס בגללו יש לעבר את השנה או לא לעבר. במצבים כאלו הוא לא יוזמן להיות בין הקובעים, ואף לא יוזמן להתייעצות בדבר. אך כשדעתו ברורה, וידוע מה הסיבה שהוא רוצה לעבר או לא לעבר, וכשמדובר על סיבה רוחנית חינוכית שהיא גם מוסכמת ומקובלת על חכמי הסנהדרין, אפשר להזמין ולשתפו.¹²

9 דברי הירושלמי הללו נזכרו גם בתוספות (יב ע"א ד"ה שעובר).

10 הרב יעקב עטלינגר (ערוך לנר שם ד"ה שעובר) העיר על דברי רש"י שנטמאו מטומאת עבודה זרה.

11 בכמה מקורות מופיע הביטוי "חזקיה וסיעתו" (פסחים ק"ז ע"א; בבא בתרא טו ע"א; סנהדרין כו ע"א-ע"ב; צד ע"א). אין הכוונה לבית דינו. רש"י (בבא בתרא שם ד"ה חזקיה) פירש שהם בני דורו.

12 גם על שלמה המלך מסופר שהשתתף בעיבור שנה והוא היה היוזם והמזמן: "בימי שלמה כשהיה שלמה מעבר את השנה היה מכניס שבעה זקנים לפניו שנאמר 'חכם עצל בעיניו משבעה משיכי

ב. כהן גדול

כאמור לעיל, בגמרא (יח ע"ב) הובאה תוספתא (ב, יד): "אין מושיבין... לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה". בתוספתא לא נאמר טעם מדוע כהן גדול לא יושב בעיבור שנה. הגמרא נימקה את הדינים: "...מלך - משום אפסניא, כהן גדול - משום צינה"¹³. בירושלמי (ב, א) נאמר:

ולא מלך וכהן גדול יושבין בעיבור. ר' חנינה ור' מנא. חד אמר: ... ולא בעיבור מפני החשד. [וחד אמר] ולא מלך וכהן גדול יושבין בעיבור, שאין כבוד המלך לישיב בשבעה.

מלך וכהן גדול אינם יכולים לשבת בעיבור שנה, כי יש חשש שדעותיהם בעניין האם לעבר או לא לעבר, לא יהיו נקיות, אלא יושפעו גם משיקולים אחרים שנוגעים להם. רש"י (ד"ה כהן גדול) הסביר:

אינו רוצה שתתעבר שנה מפני הצינה, שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין, ואם תתעבר שנה הרי תשרי במרחשון, וצינת מרחשון תהיה בתשרי.¹⁴

תוספות (סנהדרין שם ד"ה משום צינה) הקשו על פירוש זה, שהרי במשנה (יומא לא ע"ב) נאמר שהיו מחממין לו קומקום של חמין ביום הכיפורים כדי לחמם את המקווה? יש להעיר שבמשנה (שם) נאמר שהיו מחממים את המקווה רק כשהכהן הגדול היה זקן או איסטניס. מכאן משמע שכהן גדול שאינו זקן או איסטניס, יוכל לשבת בבית דין שקובעים אם לעבר. מאידך התוספות ציטטו את המשנה בלי לפרט שמדובר על כהן גדול זקן או איסטניס, אלא: "שהיו מחממין לו קומקום של חמין ביום הכיפורים" ומשמע שלכל כהן שהיה רוצה בדבר היו עושים כן, אלא שבדרך כלל מי שנזקק לזה הוא זקן או איסטניס. בכרייתא (יומא לד ע"ב) צוינה דרך נוספת: "תניא, אמר רבי יהודה: עשיות של ברזל היו מחמין מערב יום הכפורים, ומטילין

טעם' (משלי כו, טז). מהו 'חכם עצל בעיניו'? שהיה שלמה תופס פיו שלא לדבר בפני מי שגדול ממנו וכך הוא אומר 'כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ואומר ושמט סכין בלועך אם בעל נפש אתה' (משלי כג, א-ב), והיה שם שלמה ונתן הנביא וגד החוזה הרי עשרה" (שמות רבה (וילנא) פרשה טו סי' כ).

13 גם במה שנוגע לכלל הציבור, קור היא לא סיבה לעבר את השנה: "אין מעבדין אותה... מפני הצינה" (תוספתא, ב, יב).

14 ראשונים נוספים נימקו כך: רמב"ם (הל' קידוש החודש ד, יא); רמ"ה (יח ע"ב); מאירי (יא ע"א).

לתוך צונן, כדי שתפיג צינתן". ר' יהודה לא כתב שרק לכהן גדול זקן או איסטניס היו מחממין, ומשמע שלכל כהן גדול היו מחממים. תוספות השיבו: "לכן נראה לפרש משום קרירות הרצפה שכל היום היה עומד יחף". במשך כל ימות השנה היו הכהנים לבושים בארבעה בגדים בלבד והולכים יחפים: "לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה" (זבחים כד ע"א).¹⁵

המכנה המשותף לכל הפירושים הללו הוא שיש חשש שלכהן הגדול יהיה אינטרס שלא לעבר את השנה כדי שחודש תשרי יהיה עדיין בימות הקיץ.

על ירמיהו הנביא נאמר שהוא עיבר את השנה בחוץ לארץ (ירושלמי א, ב).¹⁶ הרב חיים קנייבסקי (שקל הקודש, ביאור ההלכה, הל' קידוש החודש ד, יא) העיר:

ואין להקשות איך ירמיהו עיבר את השנה בכבל, כמו שכתוב בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב, הרי ירמיהו היה כהן גדול כמ"ש בתרגום ריש איכה,¹⁷ ואין מושיבין כהן גדול בעיבור השנה? י"ל דאחר החורבן יכול גם כהן גדול לישב בעיבור השנה ולא שייך טעמא דצינה. ומסתבר דגם בזמן הבית אם הכהן גדול עבר והועבר מתפקידו ולא משמש כהן גדול אף דכל קדושת כהן גדול עליו, מ"מ יכול לישב בעיבור השנה, ולא שייך גביה טעמא דצינה כיון שאין משמש, וכל שכן אחר החורבן.

מכאן שגם בנוגע לכהן גדול יש לבדוק האם יש חשש שיהיה לו אינטרס ונגיעה מדוע לעבר השנה או שלא לעבר. אם יש חשש כזה אין מושיבין אותו, אך לאחר החורבן, או אף בזמן הבית אם הכהן הגדול כבר עבר מתפקידו, או כל מצב אחר שאין חשש בנוגע אליו, גם כהן גדול יכול לשבת בעיבור שנה.

15 הרמב"ם (פירוש המשנה, שקלים ה, א) כתב: "והיו הכהנים מהלכין על הרצפה כל היום, ומתעסקין במים, ואין עליהם אלא בגד אחד בכל העתים, לפי שאסור להם לעבוד אלא בארבעה כלים: כתונת, ומכנסים, ומצנפת, ואבנט, לא יוסיף ולא יפחות, ואוכלים בשר, ומחמת הנהגה זו מתרופפים טבעיהם ונחלש כח אבריהם הפנימיים, והיה בן אחיה ממונה על רפואתם, ועל זה נתכון באמרו במשנה: בן אחיה על חולי מעים". על מנת להקל על הכהנים ההולכים יחפים גם בימות החורף בקור הירושלמי, היה בבית המקדש מקום שנקרא: בית המוקד. "שהיה טרקלין גדול, והיו מסיקין בו מדורות גדולות להתחמם שם הכהנים, שהולכים יחפים על רצפת עזרה שהיא של שיש" (רש"י יומא טו ע"ב ד"ה במקצוע).

16 ירושלמי זה נזכר בתוס' יא ע"ב ד"ה אין.

17 בתרגום לאיכה (א, א) כתוב שירמיהו היה "כהנא רבה". הרד"ק (ירמיהו א, א) כתב בשם אביו, שחלקיהו אביו של ירמיהו, הוא חלקיהו בן שפן הכהן הגדול שמצא את ספר התורה בבית המקדש בימי יאשיהו (מלכים ב כג, כד; דברי הימים ב לד, יד). אמנם אין ללמוד מכאן שגם ירמיהו היה כהן גדול. בזהר (ב, תרומה קמח, ב) כתוב: "מן הכהנים הוה, אבל לא שמש".

כמו בנוגע למלך, אין אמירה גורפת שכהן גדול אינו יושב בעיבור שנה, אלא כל כהן גדול לגופו.

ג. עיבור שנה - משפט לאלוקי יעקב

החשובים והשיקולים השונים האם יש לעבר את השנה או לא, וההכרעה הסופית האם לעבר או לא הם לא פעולה טכנית גרידא. מכמה הלכות ניתן ללמוד שעיבור השנה הוא ממשפטי התורה (ב ע"א):

עבור השנה בשלשה דברי רבי מאיר. רבן שמעון בן גמליאל אומר: בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרין בשבעה. ואם גמרו בשלשה מעוברת.

כך גם (יא ע"א-ע"ב [ע"פ תוספתא ב, יג]):

תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא.
...תנו רבנן: אין מעברין את השנים אלא ביהודה, ואם עיברה בגליל - מעוברת. העיד חנניה איש אונו: אם עיברה בגליל אינה מעוברת. אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאי טעמא דחנניה איש אונו? אמר קרא: "לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים יב, ה), כל דרישה שאתה דורש - לא יהיו אלא בשכנו של מקום.

תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עיברה בלילה - אינה מעוברת. ואין מקדשין את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה - אינו מקודש. אמר רב אבא: מאי קרא? "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו" (תהילים פא, ד). איזהו חג שהחדש מתכסה בו - הוי אומר זה ראש השנה. וכתב "כי חק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב" (שם ה). מה משפט ביום - אף קידוש החדש ביום.

בספר החינוך (מצווה ד) הסביר את תוכן המצווה ואת האחריות הגדולה המוטלת על כל מי שקובע האם לעבר השנה:

לקדש חדשים ולעבר שנים בבית דין גדול בחכמה סמוך בארץ, ולקבוע מועדי השנה על פי אותו קידוש... וכן תכלול מצוה זו מצות עיבור השנה. לפי שיסוד מצות קידוש החדש, כדי שיעשו ישראל מועדי השם במועדם. וכמו כן מצות עיבור השנה מזה היסוד היא.

...משרשי מצוה זו, כדי שיעשו ישראל מועדי השם בזמנן, שהשם יתברך צוה לעשות פסח בזמן שהתבואה באביב, כמו שכתוב [שם] "שמור את חדש האביב ועשית פסח" (דברים טז, א), וחג הסוכות בזמן האסיף, כמו שכתוב "וחג האסיף תקופת השנה" (שמות לד, כב). ואלולי עיבור השנים יבואו המועדים שלא בזמנים אלו, לפי שישראל מחשבים חדשיהם ומועדיהם לימי שנת הלבנה... והיא חסרה משנת החמה י' ימים, כ"א שעות, ר"ד חלקים, ובישול התבואות והפירות בכחה של חמה. נמצא שאלולי העיבור שאנו משוים בו שנות הלבנה בשנות החמה לא יבוא הפסח בזמן האביב והסוכות בזמן האסיף. ונתקן הדבר להעשות בגדולי הדור, לפי שהוא ענין חכמה גדולה, גם יאמרו כי ממנו יוודע מקרה השנה בתבואות, ואין ראוי למסרו אלא לגדולים וחסידים.¹⁸

הרב אברהם ישעיהו קרליץ, חזון איש (אמונה וביטחון, פרק ג, סעיף ל) כתב שעיבור השנה הוא "משפט לאלוקי יעקב" ולכן חכמים פסלו כל מי שיש לו אינטרס או נגיעות:

והנה פסלו חכמים נוגע בעיבור השנה דאיקרי משפט (ראש השנה כה ע"ב; סנהדרין יא ע"ב). אע"ג דקרא בקידוש החודש "כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב" (תהילים פא, ה), גם עיבור שנה כקידוש החודש.¹⁹

כיון שכך, אסור שיהיה מעורב בהחלטה האם לעבר השנה או לא, שום אינטרס אישי (מזג האוויר בחודש תשרי), או אינטרס כלכלי (תשלום משכורות והוצאות כספיות אחרות), או כל שיקול אחר. מאידך כשברור שאין שום נגיעה בדבר, והקביעה היא נקייה וראויה, יכולים להושיב מלך וכהן גדול בעיבור שנה.²⁰

18 הרחבה רבה בעניין זה, ראה: הרב אהרון ליכטנשטיין, קדושת אביב, עמ' 241-248.

19 הרמ"ה (יא ע"ב) כתב במפורש שמפסוק זה לומדים ש"אין מעברין את השנה אלא ביום שהרי בעיבור שנה זו תלוי קביעות ראש השנה הבא שכיון שנדחה ניסן נדחו כל החדשים כלן ואין מקדשין את החדש אלא ביום".

20 לפי ר' אליעזר בן יעקב, מלך וכהן גדול נקראים גם שופטים, כמה שקשור להשתתפותם במדידה לאיזה עיר קרוב החלל לצורך עריפת עגלה: "רבי אליעזר בן יעקב אומר: 'ויצאו זקניך ושופטיך'" (דברים כא, ב). "זקניך" - זו סנהדרין, "ושופטיך" - זה מלך וכהן גדול. מלך - דכתיב "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כט, ד), כהן גדול - דכתיב "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט" (דברים יז, ט).